

16.12.2011

מסקנות מסכמות של ועדת האמנה בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (CESCR)¹

ישראל

1. הוועדה לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות בחנה את הדו"ח התקופתי השלישי של ישראל אודות יישום הוראות האמנה בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (E/C.12/ISR/3)² בישיבותיה מספר 35-37, אשר נערכו בין התאריכים 16-17 לנובמבר 2011 (E/C.12/2011/SR.35-37) ואימצה, בישיבתה מספר 59 שנערכה ב-2 לדצמבר 2011, את המסקנות המסכמות שלהלן.

א. הקדמה

2. הוועדה מברכת על הגשת הדו"ח התקופתי השלישי של ישראל ואת תשובותיה בכתב לרשימת הנושאים שהוצגו בפניה בכתב מראש. הוועדה מציינת לחיוב את המשלחת הבכירה ששלחה המדינה לדיון בעל פה, ואת הדיאלוג החיובי והמועיל שהתקיים עם הוועדה.

3. הוועדה מזכירה לישראל, תוך התחשבות בצרכיה הביטחוניים המהותיים, את חובתה לדווח, ולהבטיח את קיומה ויישומה המלאים של האמנה בנוגע לכלל האנשים השוהים בכל השטחים הנתונים לשליטתה האפקטיבית.

ב. היבטים חיוביים

4. הוועדה מציינת בהערכה את המאמצים של ישראל בקידום ויישום הוראותיה של האמנה בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (להלן: האמנה). הוועדה מברכת במיוחד על הצעדים הבאים:

א. חקיקתו ביולי 2011 של חוק המועצה הארצית לביטחון תזונתי;

ב. התיקון ביולי 2012 לחוק שוויון הזדמנויות בעבודה;

---

¹Committee on the Economic, Social and Cultural rights, fifty-ninth session, 2 December, 2011, E/C.12/ISR/CO/3, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/B6A80AE59FA1F7C78525796F00520D03>

² <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/4B89B36F61B6D23E85257788005E9CC1>

- ג. חקיקתו ב-2008 של חוק לעידוד של שילוב וקידום של נשים בעבודה ושל התאמת מקומות עבודה לנשים;
- ד. פסיקתו של בית המשפט העליון מיוני 2011 אשר אישרה כי גישה למים מהווה זכות אדם בסיסית³;
- ה. פסיקתו של בית המשפט העליון מפברואר 2011 לפיה משרד החינוך היה מחויב לנקוט צעדים ממשיים למען מימוש הזכות לחינוך ולפתרון המחסור בכיתות לימוד של ילדים המתגוררים במזרח ירושלים⁴;
- ו. אימוץ המלצותיו של דו"ח טרכטנברג באוקטובר 2011 להוזלת יוקר המחייה בישראל, להקלה בנטל הכלכלי על השכבות העניות ומעמד הביניים, וכן להגדלת ההיצע של דיור בר השגה.

ג. פירוט נושאים עקרוניים לגביהם מביעה הוועדה דאגה והמלצותיה

5. הוועדה מביעה דאגה מכך שרוב ההמלצות שהופנו לישראל בעקבות הדו"ח התקופתי הקודם שהוגש ב-2003 עדיין תקפות גם היום.
- הוועדה ממליצה לישראל לעקוב אחר יישומן של ההמלצות שניתנו ב-2003 ואשר עדיין תקפות גם היום.
6. הוועדה נותרת בדאגתה לפיה למרות העובדה שבתי המשפט בישראל הפנו להוראותיה של האמנה במסגרת החלטותיהם, הזכויות הקבועות באמנה עדיין לא מהוות חלק מהחקיקה הפנימית בישראל ועל כן אזרחים אינם יכולים לתבוע את הפרתן של זכויות אלו בבתי המשפט באופן ישיר.
- הוועדה מפצירה בישראל לשלב את הזכויות הקבועות באמנה בחקיקה הפנימית שלה. הוועדה ממליצה לישראל ליצור תוכניות הכשרה משפטיות לעוסקים בתחום המשפט, לרבות תוכניות לשופטים ומשפטנים, בנוגע להיקפה וייעודה של האמנה, וכן בנוגע למחויבותה של מדינת ישראל ליישם באופן יעיל את זכויות האדם אליהן היא מחויבת ברמה הפנים מדינתית. הוועדה מבקשת להפנות את תשומת ליבה של ישראל להערה הפרשנית מספר 9 של הוועדה⁵, העוסקת בתחולת הוראותיה של האמנה על המשפט הפנים מדינתית.
7. הוועדה מצרה על כך שישראל טרם ייסדה מוסד עצמאי לאומי לזכויות אדם.

³ ע"א 9535/06 עבדאללה אבו מסאעד נ' נציב המים (2011).

⁴ בג"ץ 5373/08 אסמאעיל אברהים אבו לבדה ואחרים נ' שרת החינוך ואחרים (ניתן בפברואר 2011).

⁵ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G98/148/36/PDF/G9814836.pdf?OpenElement>

הוועדה ממליצה שמדינת ישראל תקים מוסד עצמאי לאומי לזכויות אדם בהתאם לעקרונות פריז בדבר מעמדם של מוסדות לאומיים לקידום והגנה על זכויות אדם.⁶

8. הוועדה מצרה על היעדרו של מידע בדו"ח התקופתי השלישי, כמו גם במענה הכתוב לרשימת הנושאים שהוצגה, בנוגע ליישום זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות המעוגנות באמנה ב'שטחים הכבושים'.

הוועדה מפצירה בישראל לכלול במסגרת הדו"ח התקופתי הרביעי מידע אודות יישום הזכויות הכלכליות, החברתיות והתרבותיות המעוגנות באמנה ב'שטחים הכבושים'. בנוסף, הוועדה מזכירה את חוות הדעת המייעצת של בית הדין הבינלאומי (ICJ),⁷ המהווה גוף שיפוטי עליון של האומות המאוחדות, מיום 9 ביולי 2004, אשר קבעה כי ישראל מחויבת מתוקף האמנה בכל הנוגע ל'שטחים הכבושים', וכן מחויבת שלא להוות מכשול ליישומן של הזכויות האמורות באזורים בהם הועברה הסמכות לרשויות הפלסטיניות.

9. הוועדה מביעה דאגה מהמכשולים המתמשכים בתעסוקה של האוכלוסייה הערבית בישראל, שיעורי האבטלה הגבוהים יחסית בקרב אוכלוסייה זו וריכוזם של ערבים, דרוזים וצ'רקסים בחלק ממגזרי העבודה המאופיינים בשכר נמוך, לרבות חקלאות, מלונאות ומסעדות (סעיף 6).

הוועדה ממליצה לישראל לנקוט בצעדים מידיים על מנת להגדיל את היצע הזדמנויות התעסוקה בערים ובכפרים לערבים ישראלים, ולדווח על ההתקדמות בנושא במסגרת הדו"ח התקופתי הבא שיוגש לוועדה.

10. הוועדה מביעה דאגה משיעור האבטלה הגבוה בקרב אנשים בעלי מוגבלויות, למרות הפרויקטים והאמצעים הרבים שננקטו על ידי המדינה למען מטרה זו (סעיף 6).

הוועדה מפצירה בישראל ליישם ביעילות את האמצעים שברשותה על מנת להתגבר על המכשולים העומדים בפני אנשים בעלי מוגבלויות בגישה לשוק העבודה, וכן לדווח במסגרת הדו"ח התקופתי הבא על השפעתם של אמצעים אלה על שיעור האבטלה בקרב אנשים בעלי מוגבלויות.

11. הוועדה מביעה דאגה מהשפעתם השלילית של הקיצוצים בתקציבי שירות התעסוקה מאז 2009, כמו גם הפחתת ההוצאות למען תוכניות הכשרה מקצועית (סעיף 6).

הוועדה ממליצה לישראל לנקוט בצעדים על מנת לחזק את שירות התעסוקה, הן באמצעות הקצאת תקציב והן בהיבטי כוח אדם והשירותים אשר מציע שירות התעסוקה, כדוגמת הענקת שוברים להשתתפות בתוכניות הכשרה מקצועית.

⁶ <http://www2.ohchr.org/english/law/parisprinciples.htm>

⁷ ICJ Advisory Opinion, *The Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory* (9 July 2004).

12. הוועדה מביעה דאגה מהמכשולים החמורים המונעים את מימוש הזכות לתעסוקה של: א) פלסטינים מהגדה המערבית אשר קרקעותיהם החקלאיות נותרו ללא גישה או עם גישה מוגבלת, עקב הקמת גדר ההפרדה (במקור - the Wall - א.ל.), ועקב הגבלת הקצאותיהם של היתרי מעבר ושעות פתיחת המעברים בגדר; ב) חקלאים פלסטינים ברצועת עזה אשר חלקותיהם ממוקמות בתוך או בקרבת אזור קו התפר; ג) דייגים פלסטינים בעזה (סעיף 6).

הוועדה מפצירה בישראל להבטיח את גישתם של פלסטינים לקרקעותיהם החקלאיות ללא הפרעה בכל השטחים השייכים להם, וכן ממליצה כי ישראל תתחם באופן ברור את גבולותיו של קו התפר כך שיכלול רק את השטח הנחוץ לה לצרכים ביטחוניים, ובאופן שהיקפו של השלטון הישראלי בר הקיימא באזור יהיה ברור לאוכלוסייה האזרחית ברצועת עזה. הוועדה ממליצה לישראל לבצע חקירות לגבי מותם ופציעתם של עובדים באזור קו התפר, באופן שיאפשר הענקת סעד ראוי לקורבנות. בנוסף, הוועדה קוראת לישראל להכיר ולכבד את זכותם של הפלסטינים למשאבים ימיים, לרבות הזכות לדוג באזור המים הטריטוריאליים והאזור הכלכלי הבלעדי (EEZ) של רצועת עזה.

13. הוועדה מביעה דאגה לגבי הפערים המתמשכים בשכר בין גברים לנשים, הן במגזר הערבי והן במגזר היהודי (סעיף 7).

הוועדה ממליצה לישראל ליישם ביעילות אמצעים אשר יבטיחו שכר שווה עבור עבודה שוות ערך של נשים וגברים, הן בקרב האוכלוסייה היהודית והן בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל.

14. הוועדה מביעה דאגה לגבי פערי השכר המתמשכים והמשמעותיים הקיימים בין ערבים-ישראלים ויהודים, למרות השיפור שהושג בתחום, כפי שהוסבר על ידי המשלחת במסגרת ההופעה האחרונה בפני הוועדה. כמו כן, הוועדה מביעה דאגה מכך שמשכורתם של כ-12% מערביי ישראל הינה מתחת לשכר המינימום (סעיף 7).

הוועדה חוזרת על המלצתה הקודמת, לפיה על ישראל לנקוט בצעדים על מנת לבער את פערי השכר בין יהודים וערבים בישראל, בהתאם לעיקרון של שכר שווה עבור עבודה שוות ערך הקבוע בסעיף 7 לאמנה, וכן להבטיח כי השכר הניתן לעובדים לעולם אינו נמוך משכר המינימום.

15. הוועדה מביעה דאגה לגבי חקיקה שנחקקה לאחרונה, לפיה בנסיבות מסוימות לאנשים בעלי מוגבלויות ניתן שכר שהוא נמוך ב- 30% משכר המינימום הקיים⁸ (סעיף 7).

הוועדה ממליצה כי יינתן שכר מינימום מלא לעובדים בעלי מוגבלויות. הוועדה ממליצה עוד כי ישראל תבטיח שמהלך זה לא יגרום לירידה בהזדמנויות התעסוקה הפתוחות בפני אנשים בעלי מוגבלויות.

⁸ תקנות שכר מינימום (שכר מותאם לעובד עם מוגבלות בעל יכולת עבודה מופחתת), התשס"ב-2002.

16. הוועדה מביעה דאגה מהעובדה שפלסטינים המתגוררים ב'שטחים הכבושים' ועובדים בישראל, אינם מורשים להיות חברים בהסתדרות העובדים הכללית בישראל, אשר הוקמה על פי חוק ובאחריותה להגן על זכויותיהם של עובדים פלסטינים בישראל, ואשר מחצית מדמי החבר הנגבים מעובדים פלסטינים מועברים אליה (סעיף 8).

הוועדה ממליצה כי ישראל תנקוט בצעדים על מנת לאפשר לכל הפלסטינים אשר מתגוררים ב'שטחים הכבושים' ועובדים בישראל, להצטרף כחברים בהסתדרות העובדים הכללית בישראל, בהתאם להוראות סעיף 8 לאמנה.

17. הוועדה מביעה דאגה משלילת היתרי התושבות של פלסטינים המתגוררים במזרח ירושלים, אשר גרמה, בין היתר, לאובדן זכותם לביטוח לאומי, לרבות הגישה לשירותי הרווחה (סעיף 9).

הוועדה קוראת לישראל להפסיק את שלילתם של היתרי תושבות לפלסטינים המתגוררים במזרח ירושלים. הוועדה מפצירה בישראל שלא למנוע מפלסטינים אלה את הזכות לביטוח לאומי, לרבות גישתם לשירותי רווחה. כמו כן, הוועדה מפצירה בישראל להבטיח את הזכות לגישה לביטוח לאומי ללא אפליה, במיוחד עבור אוכלוסיות מוחלשות ומקופחות. בהקשר זה, הוועדה מבקשת להסב את תשומת לב המדינה להערה פרשנית מספר 19 (2007) אשר עוסקת בזכות לביטוח לאומי⁹.

18. תוך ציון המאמצים הננקטים על ידי ישראל במאבק למיגור האלימות במשפחה, מביעה הוועדה דאגה מהעובדה ששכיחותה של אלימות במשפחה כנגד נשים וילדות טרם צומצמה באופן משמעותי. בנוסף, הוועדה מביעה דאגה מכך שאלימות במשפחה אינה מוגדרת כעבירה בחוק העונשין (סעיף 10).

הוועדה ממליצה לישראל להגדיר אלימות במשפחה כעבירה בחוק העונשין, ולהגביר את מאמציה למניעה ולמאבק באלימות במשפחה, לרבות באמצעות פרסומים להעלאת המודעות בנושא המיועדים לכל קבוצות האוכלוסייה. הוועדה ממליצה לישראל להבטיח לקורבנות אלימות במשפחה גישה יעילה למערכת המשפט, כמו גם העמדה לדין וענישה של עברייני אלימות מסוג זה, וכן לאמץ אמצעי הגנה יעילים, בייחוד צווי הרחקה. בנוסף, הוועדה ממליצה לישראל לספק הכשרה בתחום אלימות במשפחה למשטרה, מערכת השפיטה ונושאי משרות ציבוריות רלוונטיים אחרים.

19. הוועדה מביעה דאגה מכך שישראל לא סיפקה מידע מספק בנוגע לתוכניות חינוך, שירותים ותוכניות שונות שנערכות בתחום החינוך המיני והחינוך לחיי משפחה המיועדות לקבוצות פגיעות באוכלוסייה, כדוגמת נשים וצעירים בקרב ערביי ישראל והאוכלוסיות המתגוררות ב'שטחים הכבושים'.

⁹ <http://daccess-ods.un.org/TMP/9776065.34957886.html>

הוועדה ממליצה לישראל להגביר את מאמציה ביצירת תוכניות חינוך ומתן שירותים בתחום החינוך המיני והחינוך לחיי משפחה לכלל האוכלוסייה, בדגש על נשים וצעירים 'מהשטחים הכבושים' ואוכלוסיית ערביי ישראל.

20. הוועדה מביעה את דאגתה מכך שחוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה), התשס"ג-2003, כפי שתוקן בשנת 2005 ובשנת 2007, מטיל מגבלות חמורות על איחוד משפחות (סעיף 10).

הוועדה מפצירה בישראל להבטיח ולאפשר איחוד משפחות עבור כלל האזרחים ותושבי הקבע, ללא קשר למעמדם או לרקע ממנו הגיעו, וכן להבטיח את ההגנה והסיוע הנרחבים ביותר למשפחה.

21. הוועדה מביעה את דאגתה מכך שישראל ממשיכה להוות מדינת יעד לסחר בבני אדם (סעיף 10).

הוועדה קוראת לישראל להבטיח יישום מלא ויעיל של הוראות החוק בדבר איסור הסחר בבני אדם ושתי התוכניות הלאומיות למאבק בסחר בבני אדם. כמו כן, הוועדה מפצירה בישראל לנקוט בכל האמצעים המתאימים בכדי להבטיח את העמדתם לדין של כל העבריינים, וכן להבטיח כי קורבנות הסחר מקבלים הגנה וסיוע ראויים.

22. הוועדה מביעה דאגה מכך שבמסגרת הליכי גירושין המשמורת על ילדים מתחת לגיל שש ניתנת תמיד לאימהות, ואבות נדרשים לעיתים קרובות לשלם מזונות ילדים בסכום העולה על הכנסתם, ובמידה שהם אינם עושים כן, חופש התנועה שלהם מוגבל באופן משמעותי. כמו כן, הוועדה מביעה דאגה מכך שאבות גרושים לעיתים קרובות נדרשים לבקר את ילדיהם במרכזי קשר תחת השגחה ובמהלך שעות עבודתם, דבר אשר מוביל לצבירת היעדרויות מהעבודה וסכנת פיטורין (סעיף 10).

הוועדה ממליצה לישראל לתקן את חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, כך שמשמורת על ילדים מתחת לגיל שש לא תמיד תינתן לאימהות, וכן להבטיח שתשלום מזונות ילדים לא יוביל לרמת חיים לא ראויה של האב.

23. הוועדה ממליצה כי ישראל תנקוט בצעדים על מנת לאפשר לרשות הפלסטינית לממש את פעילותה וסמכויותיה הנובעים מכוח הסכם הביניים משנת 1993, לרבות העברת הסכומים שנגבו כמיסים לרשות (סעיף 11).

24. הוועדה מביעה דאגה מהשכיחות הגבוהה של עוני בקרב משפחות בישראל, בפרט בקרב אוכלוסיית ערביי ישראל והאוכלוסייה המתגוררת ב'שטחים הכבושים'. כמו כן, הוועדה מביעה דאגה מהשיעור הגבוה של הפרטת שירותי הרווחה במדינה (סעיף 11).

הוועדה ממליצה לישראל לקבוע מדיניות מקיפה להתמודדות עם תופעת העוני וההדרה החברתית, אשר תלווה בהקצאת תקציבים ראויים והפחתה של הפרטת שירותי הרווחה.

הוועדה ממליצה לישראל למקד את מאמציה באוכלוסיית ערביי ישראל, משפחות חרדיות וקבוצות מוחלשות ומקופחות אחרות כגון קשישים, אנשים בעלי מוגבלויות ומבקשי מקלט. בנוסף, הוועדה ממליצה לישראל להבטיח גישה בלתי מוגבלת ובזמן סביר של ארגונים הומניטאריים הפועלים ב'שטחים הכבושים' למען האוכלוסייה הפלסטינית, לרבות מתן גישה לכל האזורים אשר מושפעים מבניית גדר ההפרדה והמשטר הנובע ממנה. הוועדה מפנה בהקשר זה להצהרתה בדבר עוני והאמנה בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (2001).

25. הוועדה מביעה דאגה מהמחסור ביחידות דיור ציבורי, זמינותו המוגבלת של דיור בר השגה, וחוסר ההסדרה בתחום שוק הדירות הפרטיות להשכרה (סעיף 11).

הוועדה ממליצה לישראל לנקוט בצעדים מידיים על מנת להבטיח את זמינותו של דיור בר השגה, על ידי אימוץ אסטרטגיה לאומית ותוכנית פעולה לדיור נאות, באמצעות העלאת מספרן של יחידות הדיור הציבורי והצעת סיוע מוגבר בשכירות. על ישראל להבטיח הסדרה נאותה של שוק הדירות הפרטיות להשכרה. הוועדה מפצירה בישראל ליישם בהקדם את חוק הליכי תכנון ובנייה להאצת הבנייה למגורים (הוראת שעה), התשע"א-2011. הוועדה מבקשת להפנות את תשומת הלב להערתה הפרשנית מספר 4 (1991) בנוגע לזכות לדיור נאות¹⁰.

26. הוועדה מביעה דאגה עמוקה מהריסות בתים ופינוי בכוח של בתים בגדה המערבית, בפרט באזור C ובמזרח ירושלים, על ידי הרשויות בישראל, אנשי צבא ומתנחלים (סעיף 11).

הוועדה קוראת לישראל להפסיק לאלתר את הריסות הבתים כפעולות תגמול ולהבטיח שפינויים מאזור C נעשים בהתאם לחובתה של המדינה (א) למצות את כל החלופות האפשריות קודם לפינוי; (ב) להיוועץ עם האנשים המושפעים מהפינוי; (ג) לספק סעדים יעילים לאלו המושפעים מפינוי כפוי הנעשה על ידי צבא ההגנה לישראל. הוועדה ממליצה לישראל להבטיח כי קודם לפיתוחן של תוכניות מתאר מיוחדת ואזורים צבאיים סגורים, מבוצעות התייעצויות עם הקהילות הפלסטיניות המושפעות מתוכניות אלו. בנוסף, הוועדה ממליצה לבחון מחדש ולתקן את מדיניות הדיור והנפקת היתרי בנייה במזרח ירושלים, במטרה למנוע הריסות ופינויים כפויים וכן במטרה להבטיח את הבנייה החוקית באזורים אלו. כמו כן, הוועדה מפצירה בישראל להגביר את המאמצים למניעת תקיפות פלסטינים והשחתת רכוש פלסטיני על ידי מתנחלים יהודים בגדה המערבית, לרבות במזרח ירושלים, וכן לחקור ולהעמיד לדין מעשים פליליים המבוצעים על ידי מתנחלים.

27. הוועדה מביעה דאגה מכך שהתוכנית להסדרת ההתיישבות והפיתוח הכלכלי של הבדואים בנגב, אשר מבוססת על המלצותיה של ועדת גולדברג ואומצה בספטמבר 2011, צופה מראש הליך תכנון אשר יבוצע בזמן קצר ומוגבל, וכוללת מנגנון אכיפה ליישום חוקי התכנון והבנייה (סעיף 1).

הוועדה ממליצה לישראל להבטיח כי יישום התוכנית לא יביא לתוצאה של פינוי כפוי של בדואים. הוועדה ממליצה כי כל פינוי של קרקע יהא מבוסס על הסכמה מדעת, חופשית

ומוקדמת, וכן כי יוצעו למפונים רמות פיצוי הולמות, בהתאם להערה פרשנית מספר 7 של הוועדה (1997) בנוגע לזכות לדיור נאות: פינוי כפוי¹¹. בנוסף, הוועדה ממליצה לישראל להסדיר רשמית וחוקית את ההכרה בכפרים הבדואים הלא מאושרים (במקור - הלא מוכרים - א.ל.) לחדול מהריסת המבנים בכפרים אלו ולהבטיח את מימוש הזכות לדיור נאות.

28. הוועדה מביעה דאגה מהעלייה בחוסר הביטחון התזונתי בקרב יחידים וקבוצות מעוטות יכולת או מקופחות, לרבות קשישים, חרדים ופלסטינים המתגוררים ב'שטחים הכבושים'. כמו כן, הוועדה מביעה דאגה מהעלייה במדד המחירים לצרכן והגידול בהוצאה על מוצרים צרכניים ביחס לתקציב הכללי של משק הבית (סעיף 11).

הוועדה ממליצה לישראל להגביר את המאמצים המופנים לטיפול בחוסר הביטחון התזונתי והרעב בישראל, כמו גם ב'שטחים הכבושים', תוך התמקדות ביחידים ובקבוצות מעוטות יכולת ומקופחות, ללא אפליה. הוועדה ממליצה לישראל לאמץ בדחיפות את הדו"ח וליישם את המלצותיה של הוועדה הבין-משרדית אשר מונתה על מנת לבחון את אחריותה ותפקידה של המדינה בדבר הבטחת ביטחון תזונתי לכלל אזרחיה, ואשר הגישה את המלצותיה לוועדת השרים לענייני רווחה במרץ 2008. הוועדה מפצירה בישראל להקים מועצה לביטחון תזונתי, בהתאם לחוק המועצה הארצית לביטחון תזונתי, התשע"א-2011, ולהטיל עליה לקבוע מדיניות לביטחון תזונתי.

29. הוועדה מביעה דאגה מכך שלפלסטינים המתגוררים ב'שטחים הכבושים' אין גישה למקורות מים מספיקים ובטוחים לשתייה וכן לתנאי תברואה נאותים. כמו כן, הוועדה מביעה דאגה מההרס המתמשך של תשתיות מים ברצועת עזה ובגדה המערבית, לרבות בבקעת הירדן, בעקבות מבצעים צבאיים ופעולות של מתנחלים מאז 1967 (סעיף 11).

הוועדה מפצירה בישראל לנקוט בצעדים על מנת להבטיח את זמינותם של מקורות מים מספיקים וראויים לשתייה וכן תנאי תברואה נאותים עבור פלסטינים המתגוררים ב'שטחים הכבושים', לרבות באמצעות הקלות בהכנסתם של חומרים הנדרשים לשיקום מערכות המים והתברואה בעזה. הוועדה מפצירה בישראל לנקוט באמצעים דחופים על מנת לאפשר את שיקומן של תשתיות המים בגדה המערבית כולל בבקעת הירדן, אשר הושפעו מהריסת בארות מים, מיכלי מים על גגות הבתים ומבני השקיה אחרים של התושבים המקומיים, במבצעים צבאיים ופעולות של מתנחלים מאז 1967. הוועדה מבקשת להפנות את תשומת ליבה של ישראל להערה פרשנית מספר 15 (2002) בנוגע לזכות למים¹².

30. הוועדה מביעה דאגה מהטיפול הבלתי שוויוני בנשים וילדות בדואיות בכל הנוגע לחינוך, תעסוקה ובריאות, ובפרט כלפי אלו המתגוררות בכפרים הלא מאושרים (סעיפים 3,11,12,13,14).

¹⁰ [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/469f4d91a9378221c12563ed0053547e?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/469f4d91a9378221c12563ed0053547e?Opendocument)

¹¹ [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/959f71e476284596802564c3005d8d50?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/959f71e476284596802564c3005d8d50?Opendocument)

¹² <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G03/402/29/PDF/G0340229.pdf?OpenElement>

הוועדה ממליצה כי ישראל תמשיך לנקוט באמצעים על מנת לשפר את מצבן של נשים וילדות בדואיות בכל הנוגע לגישתן לשירותי בריאות, חינוך ותעסוקה.

31. הוועדה מביעה דאגה מכך שחוק ביטוח בריאות ממלכתי מחריג מתחולתו את מי שאין בידו היתר תושבות קבוע, באופן המונע נגישות בפועל לשירותי בריאות נאותים של פלסטינים בעלי היתרי שהייה זמניים, מהגרי עבודה ופליטים. כמו כן, הוועדה מביעה דאגה ביחס לשיעור תמותת תינוקות ואימהות בקרב האוכלוסייה הערבית והבדואית בישראל (סעיף 12).

הוועדה ממליצה כי ישראל תרחיב את היקף תחולתו של חוק ביטוח בריאות ממלכתי לאנשים אשר אינם מחזיקים בהיתר תושבות קבע, במטרה להבטיח נגישות אוניברסלית לשירותי בריאות בסיסיים וברי השגה לכולם. בנוסף, הוועדה מפצירה בישראל להגביר את המאמצים על מנת להפחית את שיעור תמותת תינוקות ואימהות בקרב האוכלוסייה הערבית והבדואית בישראל.

32. הוועדה מביעה דאגה מכך שלפלסטינים המתגוררים ב'שטחים הכבושים', ובפרט אלו המתגוררים במובלעות שבין גדר ההפרדה והקו הירוק ובעזה, ישנה גישה מוגבלת מאוד למוסדות בריאות, טובין ושירותים אחרים (סעיף 12).

הוועדה ממליצה לישראל לנקוט בצעדים על מנת לאפשר לרשות הפלסטינית להפעיל את שליטתה וסמכויותיה הנובעות מכוח הסכם הביניים שנחתם בשנת 1993. הוועדה מפצירה בישראל להבטיח גישה בלתי מוגבלת למוסדות רפואיים, טובין ושירותים אחרים, לרבות מתן טיפולים דחופים, לפלסטינים המתגוררים ב'שטחים הכבושים', ובפרט לאלו המתגוררים במובלעות שבין גדר ההפרדה והקו הירוק, כלומר אזורי קו התפר. כמו כן, הוועדה מפצירה בישראל לנקוט באמצעים משמעותיים כנגד גורמים רשמיים המוצבים במחסומים, אשר נמצאו אחראים ללידות, הפלות ומוות של נשים במהלכן, אשר אירעו בצידי הדרך ונבעו מעיכובים במחסומים, וכן להתאכזרות כלפי נהגי אמבולנסים פלסטינים. על ישראל לנקוט בצעדים מיידים על מנת להבטיח גישה בלתי מוגבלת של נשים פלסטיניות לטיפולים רפואיים הולמים טרם הלידה, במהלכה ולאחריה. בנוסף, על ישראל לנקוט בצעדים על מנת לאפשר זמינות וגישה לטיפולים פסיכולוגיים לטיפול בטרומה לפלסטינים המתגוררים בעזה, ובפרט לילדים.

33. הוועדה מביעה דאגה מכך ששיעור הנשירה מבתי הספר ערביים גבוה באופן עקבי בהשוואה לבתי ספר יהודים, בפרט בכיתות ט'. בנוסף, הוועדה מביעה דאגה מהמחסור בכיתות לימוד עבור ילדים ערבים בישראל וב'שטחים הכבושים' (סעיפים 13,14).

הוועדה ממליצה לישראל להגביר את מאמציה להפחתת שיעורי הנשירה הגבוהים של תלמידים ערבים ובדואים מבתי הספר, לרבות באמצעות אכיפה נוקשה של חוק לימוד חובה, התש"ט-1949. הוועדה ממליצה לישראל לנקוט באמצעים הנדרשים לטיפול במחסור החמור בכיתות לימוד עבור ילדים ערבים בישראל וב'שטחים הכבושים'. כמו כן, הוועדה מפצירה בישראל להבטיח כי ילדים המתגוררים במזרח ירושלים יוכלו להיקלט במערכת החינוך

הרגילה באמצעות הקמת תשתיות הולמות לשם כך, וכן לממן מסגרות חינוך חלופיות עד להקמתן של תשתיות אלו, כפתרון ביניים, בהתאם להחלטת בית המשפט העליון מיום 6 לפברואר 2011.¹³

34. הוועדה מביעה דאגה מכך שמערכת החינוך עדיין לא מספקת תמיכה הולמת לילדים בעלי מוגבלויות. כמו כן, הוועדה מציינת בדאגה דיווחים בנוגע למחסור בשירותים המסופקים בפועל לילדים בעלי מוגבלויות במסגרת החינוך הרגיל, באופן המגביל את שילובם בכיתות רגילות (סעיפים 13,14).

הוועדה ממליצה לישראל לאמץ אמצעים בחקיקה ובפועל על מנת להבטיח יישומו של חינוך כולל לילדים בעלי מוגבלויות, דוגמת ביצוע הכשרות חובה לכל המורים במערכת החינוך (מעבר להכשרות הניתנות למורי החינוך המיוחד), דרישת תוכניות חינוך אישיות לכל התלמידים, הבטחת זמינותו של מכשור מסייע ותמיכה בכיתות לימוד, בחומרי לימוד ובתוכניות לימודים, הבטחת נגישות פיזית לסביבת בית הספר, עידוד לימוד של שפת הסימנים, וכן הקצאת התקציב הנחוץ לשם יישום כל האמצעים הללו. הוועדה מסבה את תשומת לב המדינה להערתה הפרשנית מספר 5 (1994) בנוגע לאנשים בעלי מוגבלויות.¹⁴

35. הוועדה מביעה דאגה מכך שילדים פלסטינים המתגוררים ב'שטחים הכבושים' אינם יכולים לממש את זכותם לחינוך כתוצאה מהגבלת חופש התנועה שלהם, הטרדה מתמשכת של ילדים ומורים בדרכם לבית הספר על ידי מתנחלים, תקיפת מוסדות חינוך ותשתיות ירודות בבתי הספר. כמו כן, הוועדה מציינת בדאגה כי ישנם 10,000 ילדים לא רשומים במזרח ירושלים, אשר מתוכם כ-5,500 הינם בגילאי בית הספר ואינם הולכים לבית הספר בשל העדר רישומם (סעיפים 13,14).

הוועדה ממליצה לישראל לנקוט בצעדים על מנת לאפשר לרשות הפלסטינית לממש את שליטתה וסמכויותיה מכוח הסכם הביניים משנת 1993, ולהבטיח את מימוש הזכות לחינוך של ילדים פלסטינים המתגוררים ב'שטחים הכבושים'. בנוסף, הוועדה מפצירה בישראל לטפל בהפרות של הזכות לחינוך, לרבות אלו הנובעות מהגבלות על חופש התנועה, מקרים של הטרדות ותקיפות הנעשות על ידי צבא ההגנה לישראל ומתנחלים כלפי תלמידים ומוסדות חינוך, וכן באי הנוכחות הנובעת מהעדר רישומם של ילדים.

36. הוועדה מביעה דאגה מכך שההגבלות שאומצו על ידי ישראל להגבלת חופש התנועה של אנשים וסחורות ב'שטחים הכבושים', מנעו מהאוכלוסייה הפלסטינית את הגישה לאתרים קדושים, לחילופי תרבות ולאירועים שונים (סעיף 15).

הוועדה ממליצה לישראל לנקוט בצעדים בכדי להבטיח כי פלסטינים המתגוררים ב'שטחים הכבושים' יוכלו לממש את זכותם להשתתפות בחיי התרבות והדת, ללא הגבלות, מלבד הגבלות מידתיות אשר נדרשות בהכרח לאור שיקולים ביטחוניים, ומוטלות ללא אפליה, בהתאם להוראות הדין ההומניטארי הבינלאומי. בנוסף, הוועדה ממליצה כי אתרים קדושים

¹³ בג"ץ 5373/08 אסמאעיל אברהים אבו לבדה ואחרים נ' שרת החינוך ואחרים (פורסם ביום 6.2.2011).

¹⁴ [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/4b0c449a9ab4ff72c12563ed0054f17d?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/4b0c449a9ab4ff72c12563ed0054f17d?Opendocument)

ב'שטחים הכבושים' יהיו מוגנים מפני הריסתם וחילולם, בהתאם לחוק השמירה על המקומות הקדושים, התשנ"ז-1967.

37. הוועדה מביעה דאגה מכך שהאמצעים אשר אומצו על ידי ישראל להעברת מיקומם של כפרים בדואים לישובים חדשים, ישפיעו לרעה על מימוש זכויותיהם התרבותיות של הבדואים והקשר שלהם עם אדמות אבותיהם המסורתיות.

הוועדה ממליצה לישראל לכבד באופן מלא את זכויותיהם של ערבים-בדואים לקשר עם אדמות אבותיהם המסורתיות.

38. הוועדה מעודדת את ישראל לשקול חתימה ואשרור של הפרוטוקול האופציונאלי לאמנה בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, האמנה הבינלאומית בדבר הגנה על זכויות של מהגרי עבודה ובני משפחותיהם, ואשרור האמנה בדבר זכויות אנשים בעלי מוגבלויות.

39. הוועדה מבקשת מהמדינה להפיץ את המסקנות המסכמות הללו באופן נרחב לכל שכבות החברה, ובייחוד לגופים ממשלתיים, מערכת השפיטה, ארגוני החברה האזרחית, לתרגם ולפרסם את המסקנות באופן נרחב ככל האפשר, ולעדכן את הוועדה בדבר הצעדים שנקטו על מנת ליישם את מסקנותיה במסגרת הדו"ח התקופתי הבא. הוועדה מעודדת את המדינה לשתף את כל השחקנים הרלוונטיים בתהליך כתיבת הדו"ח התקופתי הבא, לרבות ארגונים לא ממשלתיים וארגונים אחרים של החברה האזרחית.

40. הוועדה מבקשת מהמדינה להגיש את הדו"ח התקופתי הרביעי, שיוכן בהתאם לקווים המנחים המתוקנים של הוועדה אשר אומצו ב-2008 (E/C.12/2008/2)¹⁵, עד ה-2 בדצמבר 2016.

---

¹⁵ <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/E.C.12.2008.2.doc>